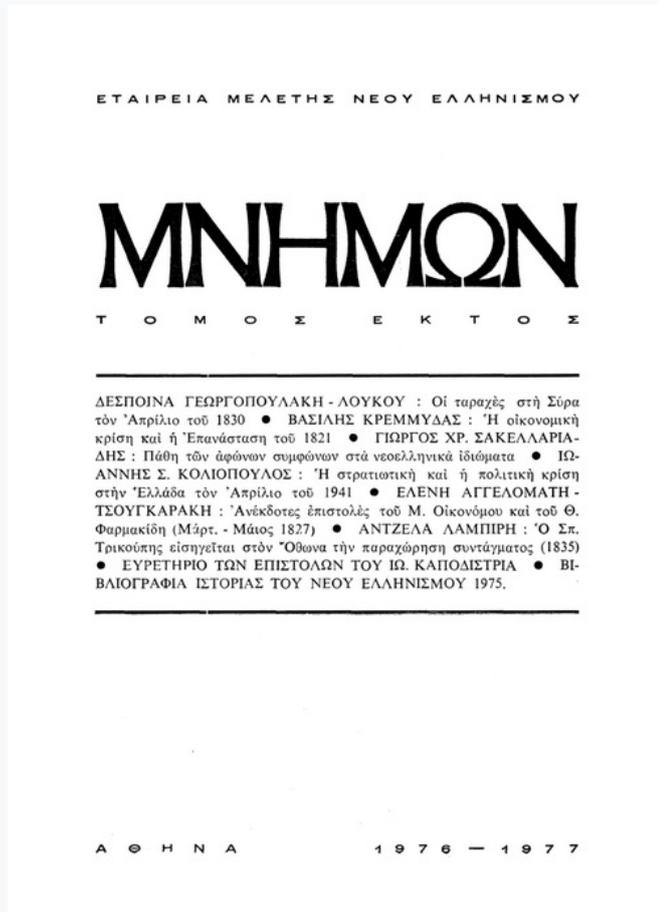

Μνήμων

Τόμ. 6 (1977)

ΠΑΘΗ ΤΩΝ ΑΦΩΝΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΡ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗ

doi: [10.12681/mnimon.172](https://doi.org/10.12681/mnimon.172)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗ Γ. Χ. (1977). ΠΑΘΗ ΤΩΝ ΑΦΩΝΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ. *Μνήμων*, 6, 34–52. <https://doi.org/10.12681/mnimon.172>

ΠΑΘΗ ΤΩΝ ΑΦΩΝΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ

Ι. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς περασμένης δεκαετίας καμιὰ σοβαρὴ ἐπισημονικὴ θεωρία δὲν εἶχε ἀναπτυχθεῖ γιὰ νὰ ἐρμηνεύσει τὶς διαφορὰς ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ιδιωμάτων μιᾶς ὁποιασδήποτε γλώσσας. Οἱ μελετητὲς στὶς διάφορες γλώσσες κατατρίβονταν κυρίως μὲ ἀπλὲς περιγραφὲς τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τοῦ καθενὸς ιδιώματος, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρονται ἢ νὰ μποροῦν νὰ δώσουν μιὰ γλωσσολογικὴ αἰτιολόγησι καὶ ἐρμηνεῖα γιὰ τὶς παρατηρούμενες μεταξὺ τῶν ποικίλων ιδιωμάτων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσας διαφορὰς τόσο στὴ σύνταξη καὶ στὴ σημασιολογία, ὅσο καὶ στὴ μορφολογία καὶ στὴ φωνολογία. Κύριος σκοπὸς τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ εἶναι νὰ παρουσιάσει ὀρισμένες βασικὲς μεταβολὲς καὶ ἀλλοιώσεις τῶν ἀφῶνων συμφῶνων στὰ νεοελληνικὰ ιδιώματα καὶ συνάμα νὰ δώσει μιὰ γλωσσολογικὴ ἐρμηνεῖα σὲ ὀρισμένα τοὺς πάθη μὲ βάση τὰ πορίσματα καὶ τὶς ἀρχὲς τῆς γενετικῆς γραμματικῆς (Generative Grammar).

Ἔχουμε καὶ ἄλλοτε τονίσει¹ ὅτι ἡ μέθοδος τῆς παραδοσιακῆς γραμματικῆς, ποὺ ἐρευνᾷ ξεχωριστὰ τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα δύο ἢ περισσοτέρων ιδιωμάτων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσας, ὀδηγεῖ πολλὰς φορὲς σὲ ψευδῆ συμπεράσματα καὶ ἀμαυρώνει τὸν πραγματικὸ βαθμὸ συγγένειας ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τους. Ἀντίθετα, ἡ μέθοδος τῆς γενετικῆς γραμματικῆς, ποὺ δίνει προσοχὴ καὶ σπουδαιότητα στὶς γραμματικὲς τῶν ιδιωμάτων, παρουσιάζει μιὰ περισσότερο ἀληθῆ καὶ σαφῆ εἰκόνα τῆς σχέσης καὶ συγγένειας ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ιδιωμάτων αὐτῶν. Συνεπῶς, ἔμφαση καὶ σημασία πρέπει νὰ δοθεῖ στὶς γραμματικὲς τῶν ιδιωμάτων, δηλ. στὸ σύνολο τῶν κανόνων καὶ τῶν νόμων, ποὺ περιγράφουν τὰ data, καὶ ὄχι σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ data. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ καὶ οὐσιώδες θέμα τῆς γενετικῆς διαλεκτολογίας. Εἶναι εὐκολονόητο ὅτι δύο ιδιώματα ποὺ

---

1. Γεωργίου Χρ. Σακελλαριάδου, «Γλωσσολογικὴ Ἑρμηνεῖα Ὀρισμένων Διαλεκτικῶν Διαφορῶν», Π λ ἄ τ ω ν, ΚΗ' (1976), σσ. 106-120.

δὲν ἔχουν τὸν αὐτὸ ἀριθμὸ νόμων πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ διαφέρουν μεταξύ των. Ἄξιζει νὰ λεχτεῖ ὅτι οἱ γλωσσικὲς μεταβολὲς ὀφείλονται κυρίως στὴν προσθήκη νόμων. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ προσθήκη φωνολογικοῦ, παραδείγματος χάριν, νόμου σὲ μιὰ γλῶσσα ἢ σὲ ἓνα ἰδιώμα γίνεται στὸ τέλος τοῦ φωνολογικοῦ συνθετικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς². Ἄπὸ τὶς μέχρι σήμερα περιγραφὲς καὶ ἀναλύσεις τῶν διαφορῶν ἀνά τὸν κόσμον γλωσσῶν, καμιὰ σαφὴς περίπτωσις δὲν ἔχει ἀνευρεθεῖ, κατὰ τὴν ὁποία ἡ προσθήκη νέου νόμου νὰ ἔχει γίνῃ στὴν ἀρχὴ ἢ στὸ μέσο τοῦ σχετικοῦ συνθετικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς. Ἐὰν ἡ προσθήκη νέου νόμου γινόταν ὄχι στὸ τέλος, ἀλλὰ σ' ἄλλη θέσις τοῦ σχετικοῦ συνθετικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς, τότε θὰ δημιουργοῦνταν ἀναπόφευκτα προβλήματα ἐπικοινωνίας καὶ ἀμοιβαίας κατανόησης. Γενικά, οἱ γλωσσικὲς διαφορὲς μεταξύ δύο ἰδιωμάτων εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποδοθοῦν στοὺς ἐξῆς λόγους³:

α) Στὴν προσθήκη ἑνὸς ἢ περισσοτέρων νόμων σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἰδιώματα.

β) Στὴν ἀπώλεια ἑνὸς ἢ περισσοτέρων νόμων σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἰδιώματα, καὶ

γ) στὴν ἀντίστροφη τάξις λειτουργίας τῶν αὐτῶν νόμων στὰ ἰδιώματα αὐτά.

Ἄς ἔλθουμε τώρα νὰ ἐξετάσουμε τὶς σπουδαιότερες ἀλλοιώσεις, ποὺ παθαίνουν τὰ ἄφωνα σύμφωνα⁴ στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα.

II. Πάθη τοῦ φθόγγου t. Ὁ ἄηχος ὀδοντικός κλειστός αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές:

1. Ἀποβάλλεται, ὅταν εὐρίσκεται μεταξύ δύο συμφώνων στὸ μέσο

2. Κατὰ τὴ μετασχηματιστικὴ ἢ γενετικὴ θεωρία διακρίνουμε τρία συνθετικὰ μέρη τῆς γραμματικῆς: 1. Τὸ συντακτικὸ συνθετικὸ μέρος. 2. Τὸ σημασιολογικὸ συνθετικὸ μέρος, καὶ 3. τὸ φωνολογικὸ συνθετικὸ μέρος. Περισσότερα γι' αὐτά, βλέπε στὴν ἐργασία μου *Μετασχηματιστικὴ Ἀνάλυσις τῶν Συμπληρωματικῶν Προτάσεων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλῶσσης*, Ἀθῆναι, 1974.

3. Προσπάθειες γιὰ ἐρμηνεῖα τῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν ἰδιωμάτων ὀλίγες ὑπάρχουν, παραθέτουμε δὲ ἐδῶ μερικὲς ἀπ' αὐτές: Donald Becker, *Generative Phonology and Dialect Study: An Investigation of Three Modern German Dialects*, Ph. D. Dissertation, Texas, 1967.—Morris Halle, «Phonology in Generative Grammar», *Word*, 18 (1962), pp. 54-72.—Paul Kiparsky, «Linguistic Universals and Linguistic Change», in *Universals in Linguistic Theory*, ed. by Emmon Bach and R. Harms, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1968.—Sol Saporta, «Ordered Rules Dialect Differences, and Historical Processes», *Linguage*, 41 (1965), pp. 218-224.

4. Γενικά, τὰ ἄφωνα σύμφωνα τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας διακρίνονται στὶς ἐξῆς κατηγορίες: Στὰ ὀδοντικά **t, δ, θ**, στὰ χειλικά **p, v, f**, καὶ στὰ οὐρανικά ἢ ὑπερωικά **k, γ, χ**. Ἄπ' αὐτὰ τὰ **p, t, k** λέγονται ψιλὰ, τὰ **v, δ, γ** μέσα καὶ τὰ **f, θ, x** δασέα.

της λέξης. Έτσι στο ιδίωμα της δυτικής Λέσβου⁵ αποβάλλεται το **t** στα συμφωνικά συμπλέγματα **stk**, **ftk** και **xtk**, όπως **άπαλλάχτηκα** → **άπαλλάχτκα** → **άπαλλάχκα**, **άρραβωνιαστικός** → **άρραβουνιαστικός** → **άρραβουνιασικός**, **γνωστικός** → **γνουστικός** → **γνουσικός**, **γράφτηκα** → **γράφτκα** → **γράφκα**. Επίσης, στο ιδίωμα των Σαραντα Έκκλησιών της Θράκης⁶ συναντούμε τύπους, όπως **κλέφτηδες** → **κλέφτδες** → **κλέφδες** → **κλέβδες**, **καντηλονάυτης** → **καντηλονάφτς** → **καντηλονάφς**, **πέφτουνα** → **πέφτνα** → **πέφνα**, **χάφτουνα** → **χάφτνα** → **χάφνα**, κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα παραπάνω παραδείγματα ο νόμος της αποβολής των άτόνων φωνηέντων **i** και **u** προηγείται του νόμου της αποβολής του άήχου οδοντικού συμφώνου **t**, γιατί μόνο μετά την αποβολή των αδυνάτων αυτών φωνηέντων⁷ ο φθόγγος **t** εύρσκεται μεταξύ δύο συμφώνων. Συνεπώς, η σειρά λειτουργίας των δύο αυτών νόμων είναι σαφώς καθορισμένη. Σε άδρες γραμμές ο νόμος της αποβολής του **t** μεταξύ συμφώνων μπορεί να γραφεί ως εξής⁸: **t** → ∅ / **C-C**.

2. Μετατρέπεται εις άλλους φθόγγους: α) Στόν αντίστοιχο ήχηρό οδοντικό φθόγγο **d**, όταν εύρεθεί κατόπιν άλλου ήχηρού συμφώνου. Έτσι στο ιδίωμα της δυτικής Θράκης⁹ έχουμε την εξής παραγωγή: **κουράζεται** → **κράζιτι** → **κράζτι** → **κράζdi**, **λούζεται** → **λούζιτι** → **λούζτι** → **λούζdi**, κ.ά. Σε παραδείγματα, όπως τα παραπάνω, η αποβολή του φθόγγου **i** προηγείται της τροπής του άήχου **t** στο ήχηρό **d**. Εάν η σειρά λειτουργίας των δύο αυτών νόμων ήταν η αντίστροφη, τότε δέν θά υπήρχε δυνατότητα λειτουργίας του νόμου της τροπής του **t** σε **d**. Πρέπει να λεχτεί έδω ότι το **t** μπορεί να εύρεθεί κατόπιν ήχη-

5. Πολλά από τα παραδείγματα του ιδιώματος της δυτικής Λέσβου, που χρησιμοποιώ στη μελέτη αυτή, προέρχονται από πληροφορίες που μου έδωσε ο φιλόλογος Εύαγγελος Γδοντέλλης.

6. Βλ. Στ. Ψάλτου, *Θρακικά ή Μελέτη περί του Γλωσσικού Ιδιώματος της Πόλεως των Σαραντα Έκκλησιών*, έν Αθήναις, 1905.

7. Για το νόμο της αποβολής των γησίων φωνηέντων **i** και **u** στα βορειοδυτικά ιδιώματα, βλέπε τις έργασίες μου «Μετασχηματιστική Περιγραφή Όρισμένων Φωνολογικών Νόμων του Γλωσσικού Ιδιώματος της Ρούμελης», Π α ρ ν α σ - σ ό ς, ΙΕΤ' (1974), σσ. 251-268 και «Πάθη τινά Φωνηέντων εις το Γλωσσικόν Ιδίωμα της Άγίας Άννης Εύβοίας», Ά ρ χ α ί ο ν Ε ύ β ο ι κ ώ ν Μ ε λ ε τ ώ ν, ΙΘ' (1974), σσ. 111-128.

8. Το σύμβολο **C** δηλώνει σύμφωνο.

9. Όρισμένες πληροφορίες για το ιδίωμα της δυτικής Θράκης τις χρεωστώ στη φιλόλογο Εύγενία Καμπαγιαννάκη-Παπαγιαννίδου. Στα παρατιθέμενα παραδείγματα ίσως είναι προτιμότερο να αρχίζει ή παραγωγή με τους τύπους **kurázite**, **lúzite** αντί των **kurázete**, **lúzete**, διότι έτσι δικαιολογείται άριστα ή αποβολή του **i** στο μέσο των λέξεων αυτών.

ροῦ συμφώνου στὰ βορειοδυτικά κυρίως ιδιώματα μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων φωνηέντων **i** καὶ **u**. Στὰ περισσότερα ὅμως νεοελληνικά ιδιώματα τὸ **t** τρέπεται σὲ **d** μετὰ τὸ ἔρρινο **n**, ὅπως **sindiró** (= συντηρῶ), **síndomi** (= σύντομη), **síndaγμα** (= σύνταγμα), **sindélja** (= συντέλεια), κ.ἄ.¹⁰ Ὁ νόμος τῆς τροπῆς τοῦ **t** σὲ **d** μπορεῖ, σὲ γενικὲς γραμμές, νὰ γραφεῖ ὡς ἑξῆς: ¹¹

$$t \rightarrow [+ \text{ήχηρ.}] / \left[\begin{array}{l} - \text{φων.} \\ + \text{συμφ.} \\ + \text{ήχηρ.} \end{array} \right] -$$

β) **Στὸ φθόγγο k**. Στὸ ἰδίωμα τῆς δυτικῆς Λέσβου τὸ **t**, ὅταν εὐρίσκεται συνήθως πρὸ τοῦ γνησίου φθόγγου **i**, τρέπεται σὲ **k**. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲν ἀπαντᾷ σ' ἄλλο βορειοδυτικὸ ἰδίωμα, συμβαίνει δὲ καὶ μέσα στὴ λέξη καὶ σὲ συνεκφορά, ὅπως ἡ **φουκιά** (= ἡ φωτιά), **οὐ κοίχους** (= ὁ τοίχος), **τοῦ σπίκ** (= τὸ σπίτι), **τοῦ παλιουγάκ** (= τὸ παλιογάτι), **τοῦ μάκ** (= τὸ μάτι), **ἡ μὺκ** (= ἡ μύτη), **ἔσκλα** (= ἔστειλα), **κ' μάνα μ'** (= τὴ μάνα μου), **κ' εἶδα** (= τὴν εἶδα), κ.ἄ.¹² Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ **t** σὲ **k** εἶναι γενικὴ πρὸ **i** ποὺ ἔχει ἀποβληθεῖ, ἐνῶ πρὸ νόθου **i**, ποὺ προέρχεται ἀπὸ κώφωση τοῦ **e** ἢ πρὸ ἄλλων φθόγγων ὁ φθόγγος **t** διατηρεῖται συνήθως ἀμετάβλητος, ὡς **τινικὲς** (= τενεκές), **τρέμου** (= τρέμω), **ταγίζου** (= ταγίζω), **τριλλὸς** (= τρελλὸς), κ.ἄ. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ **t** σὲ **k** προηγήθηκε τῆς τροπῆς τοῦ **e** σὲ **i**. Σὲ ἀδρὲς γραμμές καὶ χωρὶς νὰ γίνῃ χρήση διαφοροποιητικῶν στοιχείων ὁ νόμος τῆς τροπῆς τοῦ **t** σὲ **k** μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἑξῆς: ¹³ **t** → **k** / — **i**.

10. Σὲ ὅσα νεοελληνικά ιδιώματα δὲν ἀκούεται ὁ ἔρρινος φθόγγος **n**, ἀλλὰ μόνον τὸ ἠχηρὸ **d**, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ ἔρρινο **n** ἀποβλήθηκε, ἀφοῦ πρῶτα μετάρτησε τὸ ἄηχο **t** στὸ ἠχηρὸ **d**. Συνεπῶς, ἡ σειρά λειτουργίας τῶν δύο αὐτῶν νόμων εἶναι σαφῶς καθορισμένη.

11. Κατὰ τὴν τελευταία εικοσαετία ἔχουμε ἐπιτύχει τὴν ἀνάλυση τῶν φθόγγων στὰ λεγόμενα διαφοροποιητικά ἢ διακριτικά στοιχεία τους (Distinctive Features). Οἱ φθόγγοι **t** καὶ **d** διαφέρουν μεταξύ των μόνο ὡς πρὸς τὸ στοιχεῖο τῆς [ἠχηρότητας]. Συνεπῶς, ὅταν ὁ ἄηχος φθόγγος **t** εὑρεθεῖ κατόπιν συμφώνου, τὰ βασικά στοιχεῖα τοῦ ὁποίου εἶναι [+συμφωνικότητα], [—φωνηεντικότητα], [+ἠχηρότητα], δηλ. κατόπιν ἠχηροῦ συμφώνου, προσλαμβάνει τὸ στοιχεῖο [+ἠχηρότητα] καὶ γίνεταὶ τὸ ἠχηρὸ **d**.

12. Ἀποφύγαμε νὰ σημειώσουμε ἐδῶ τὴν ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖ ὁ φθόγγος **i** σὲ ὀρισμένα σύμφωνα, ποὺ εὐρίσκονται πρὸ αὐτοῦ.

13. Στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ ὑπάρχουν μερικὲς λέξεις, στίς ὁποῖες τὸ **k** προῆλθε ἀπὸ τὸ **t**, ὅπως **φουάρι** ἀπὸ τὴ λέξη **πτύον**. Μεταβολὲς ὅμως, ὅπως ἡ παραπάνω, εἶναι θέματα ποὺ πρέπει νὰ ἐξετάζει ὄχι ἡ συγχρονικὴ, ἀλλ' ἡ διαχρονικὴ γραμματικὴ.

γ) **Στὸ φθόγγο θ.** Γιὰ τὸ ἰδιώμα Αὐλωναρίου ὁ Β. Φάβης γράφει τὰ ἐξῆς: ¹⁴ «Τὸ **τ** μετὰ τοῦ ἐκ συνιζήσεως προελθόντος **j** τρέπεται ἐν Αὐλωναρίῳ εἰς **θ**, οἷον **μάθια, μαθιάζω, τσουθιάζω, φωθιά, χρισθιανός** κτλ. Τοῦτο φαίνεται ὅτι συμβαίνει καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ... καὶ ἐν Κρήτῃ. Τὸ **τ** ἐτράπη εἰς **θ** ἐν τῷ ῥήματι **τρέφω** καὶ τοῖς ἀπὸ τούτου κατὰ τὴν ἐξισωτικὴν ὑλικὴν ἀναλογίαν, ἥτοι ἀπὸ τῶν τύπων τοῦ ἀορίστου **ἔθρεψα** ἐσχηματίσθησαν πάντες οἱ τύποι μετὰ τοῦ **θ**, οἷον **θρέφω, θράφηκα** κτλ., ἐτι δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τούτου παράγωγα, οἷον **θροφή...θρεφτό, θρεφτάρω**». Γιὰ τὰ κρητικὰ ἰδιώματα ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης ¹⁵ γράφει ὅτι τὸ **τι**, ὅταν ἀκολουθεῖται ἀπὸ φωνῆεν, γίνεται **θι**, ὅπως **τέθιοις, μαθιά, κομμαθιάζω, σπιθισῶ**, κ.ἄ. ¹⁶

III. **Πάθη τοῦ φθόγγου δ** ¹⁷. Ὁ ἡχηρὸς ἐξακολουθητικὸς ὀδοντικὸς αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές:

1. Ἀποβάλλεται ¹⁸ σὲ πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ὅταν εὑρίσκεται μετὰ φωνέντων. Ἔτσι στὰ Κυπριακὰ ἔχουμε τοὺς τύπους **λιβάνιν** (=λιβάδι), **κοπελλούα** (=κοπελλούδα), **καβαλλάρηες** (=καβαλλάρηδες), **ἀερφός** ἢ **ἀρφός** (=ἀδελφός) ¹⁹, στὸ ἰδιώμα τῆς Κῶ **βράυ** (=βράδν), **βόι** (=βόδι), **ἀντίερο** (=ἀντίδερν), ἢ **ἐξαμενή** (=ἡ δεξαμενή), στὸ ἰδιώμα τοῦ Καστελλοριζοῦ **ἔωκα** (=ἔδωκα), **μαημένα** (=μαδημένα), **Χριστούουλος** (=Χριστόδουλος), **κλαεύγω** (=κλαδεύγω), **σιερένια** (=σιδερένια), **τό 'ικό μου** (=τὸ δικό μου), **κλειώνω** (=κλειδώνω), στὸ ἰδιώμα τῶν Καμπιῶν τῆς Χίου **πουάρι** (=ποδάρι), στὰ Μανιάτικα **κου-**

14. *Γλωσσικαὶ Ἐπισκέψεις Ἀναφερόμεναι εἰς τὸ Ἰδιώμα Αὐλωναρίου καὶ Κοινιστρῶν*, ἐν Ἀθήναις, 1911, σ. 34.

15. *Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (*Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή)*, Ἀθήνα, 1938, σ. 257.

16. Γιὰ τὸ ἰδιώμα τῆς νήσου Κέας ἡ Ἀγγελικὴ Κόλια γράφει τὰ ἐξῆς: «Τὸ **τ**... τρέπεται εἰς τὸ ἀντίστοιχον **θ** εἰς τὰς λέξεις **βατραχονήσι ~ βαθρακονήσι** (κατ' ἀντιμετάθεσιν), **θρεφτό, κατοικία—καθοικιά; παδρεύτηκε—παδρεύθηνε, παραστάτης—βαραστάτης**», «Τὸ Γλωσσικὸν Ἰδιώμα τῆς Νήσου Κέας», Ἀθηνᾶ, 45 (1933), σ. 269.

17. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1905, σ. 400, τόμ. Β', 1907, σσ. 418, 422.

18. Γιὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ φθόγγου αὐτοῦ στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης στὰ ἰδιώματα τῆς νήσου Κῶ ὁ Ἄν. Καραναστάσης γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἡ ἀφαίρεσις τῶν μέσων **β, γ, δ** ἐν ἀρχῇ λέξεως δὲν ἔχει εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Κῶ τὴν ἑκτασιν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς ἄλλα Δωδεκανησιακὰ ἰδιώματα καὶ δὴ εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Καρπάθου, Κάσου καὶ Χάλκης, προκύπτει δὲ αὕτη ἐν συνεκφορᾷ δι' οὐδ' λόγους καὶ ἢ ἐν μέσῳ λέξεως σίγησις τῶν αὐτῶν συμφώνων: «**νά σοῦ δώκω** → **νά σοῦ 'ώκω** → **νά σ'ώκω**», *Ἡ Φωνητικὴ τῶν Ἰδιωμάτων τῆς Νήσου Κῶ*, ἐν Ἀθήναις, 1963, σ. 52.

19. Ἄερφός καὶ στὰ ἰδιώματα Καστελλοριζοῦ, Κῶ, Ἰκαρίας, κ.ἄ.

νουπί (= κουνουπίδι), κ.ἄ. Ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τοῦ **δ** μεταξύ φωνηέντων μπορεί νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς²⁰: $\delta \rightarrow \emptyset / \mathbf{V} - \mathbf{V}$ ²¹.

2. **Μετατρέπεται σὲ ἄλλους φθόγγους**²²: α) Στὸ φθόγγο **θ**: Σὲ ὀρισμένες λέξεις τὸ μέσο ἤχηρὸ ὄδοντικὸ **δ** τρέπεται συχνὰ στὸ δασὺ ὄδοντικὸ **θ**, ὅταν εὑρεθεῖ ἀμέσως πρὸ τοῦ **κ**. Ἔτσι στὰ ιδιώματα τῆς Ἡπείρου, τῆς δυτικῆς Θράκης, τῆς δυτικῆς Λέσβου, τῆς Ρούμελης, κ.ἄ., συναντοῦμε τὸν τύπο **θκός** ἀντὶ τοῦ τύπου **δικός**. Στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ παράδειγμα, μετὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου φωνήεντος **ι** ὁ φθόγγος **δ** ἦλθε σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ φθόγγο **κ**. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐπαφῆς εἶναι ἡ τροπὴ τοῦ **δ** σὲ **θ**. Συνεπῶς, ἡ σειρὰ λειτουργίας τῶν δύο αὐτῶν νόμων εἶναι σαφῶς καθορισμένη, ἴτοι πρῶτα λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τοῦ ἀτόνου **ι** καὶ κατόπιν ὁ νόμος τῆς τροπῆς τοῦ **δ** σὲ **θ**. Στὸ ἴδιωμα τῆς Βεροίας εὐρίσκουμε τὸν τύπο **μυρωθκὸ** (= μυρωδικό), στὸ ἴδιωμα τῆς Χαλκιδικῆς **θκῆλ** (= δικέλλι), σὲ πολλὰ δὲ νεοελληνικά ιδιώματα συναντοῦμε τὸν τύπο **θσάκκι** (= δισάκκι)²³, κ.ἄ. Σὲ ἄδρες γραμμές, ὁ νόμος τῆς τροπῆς τοῦ **δ** σὲ **θ** πρὸ τοῦ **κ** μπορεί νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: $\delta \rightarrow \theta / - \mathbf{k}$.

β) Στὸ φθόγγο **γ**: Τὸ **δ** τρέπεται σὲ **γ** συνήθως στὰ ιδιώματα τῆς Κύπρου καὶ τῆς Δωδεκανήσου. Ἔτσι στὰ Κυπριακὰ συναντοῦμε τύπους, ὅπως **γουλειὰ** (= δουλειὰ), **Γημήτρης** (= Δημήτρης), κ.ἄ., στὰ δὲ ιδιώματα τῆς Δωδεκανήσου ἔχουμε **γεσπότης** (= δεσπότης), **γιψῶ** (= διψῶ), **γίδω** (= δίδω), **γόντι** (= δόντι)²⁴, κ.ἄ.

γ) Στὸ φθόγγο **ν**, ὅπως **βολώνω** (= δολώνω), **βόντια** (= δόντια), **δωβὰ** (= ἐδωδά) σὲ πολλὰ ιδιώματα τῆς Δωδεκανήσου.

20. Τὸ μετὰ τὸ βέλος **V** δηλώνει φωνῆεν.

21. Γιὰ τὸ ἴδιωμα τῶν Κιμωλίων ὁ Βογιατζίδης γράφει τὰ ἐξῆς: «Σημειοῦμεν ὅτι δὲν εὔρομεν παρὰ Κιμωλίους ἐκπτῶσιν ἐν μέσῳ λέξεως τοῦ **δ**, **θ**, **χ**, **σ** καθὰ παρ' ἄλλοις τῶν νησιωτῶν τοῦ νοτιοσποραδικοῦ συστήματος τοῦτο γίνεται», «Περὶ τῆς Γλώσσης τῶν Κιμωλίων», Ἄ θ η ν ἄ, 37 (1925), σ. 120.

22. Κρίνεται σκόπιμο νὰ τονιστεῖ ὅτι οἱ διάφορες μεταβολές τῶν φθόγγων δὲν ὀφείλονται μόνο στὸ φωνητικὸ περιβάλλον τους. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις: «Διαιροῦμεν τὰ φαινόμενα εἰς δύο τάξεις, ἴτοι α') εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλλοιωθέντων **ἀναλογικῶς** καὶ **παρετυμολογικῶς** καὶ β') εἰς τὴν τῶν παθόντων **φωνητικῶς**. Τὰ φωνητικῶς μεταβληθέντα ὑποδιαιροῦμεν πάλιν εἰς δύο μικροτέρας τάξεις, 1) εἰς τὰ κατ' ἀφομοίωσιν, ἴτοι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ φωνήεντος τῆς παρακειμένης συλλαβῆς ἢ τῶν φωνηέντων τῶν παρακειμένων συλλαβῶν, καὶ 2) εἰς τὰ κατ' ἐπίδρασιν τοῦ παρακειμένου ἢ τῶν παρακειμένων συμφώνων», «Φωνητικά», Ἄ θ η ν ἄ, 24 (1912), σ. 17.

23. Στὸ ἴδιωμα τοῦ Καστελλορίζου συναντοῦμε τοὺς τύπους **σπουθῆ** (= σπουδοῆ), **σπουθάζω** (= σπουδάζω), κ. ἄ.

24. Στὴ Ρόδο **γόντια** καὶ **βόντια**, στὴν Κάλυμνο **γόντζια**, στὴν Κῶ καὶ στὸ Καστελλόριζο **βόντια**.

IV. Πάθη τοῦ φθόγγου θ²⁵. Ὁ ἄηχος ἐξακολουθητικὸς ὀδοντικὸς αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές:

1. Ἐποβάλλεται. Στὸ ἰδίωμα τῆς νήσου Κέας τὸ θ ἀποβάλλεται ἀπὸ ὀρισμένες λέξεις, ὅπως κάομαι (κάθομαι), ἄζμα (= ἄσθμα), κ.ἄ. Στὴ λέξη ἄσθμα τὸ θ ἀπαβάλλεται, διότι εὐρίσκεται μεταξύ δύο συμφώνων. Ἐδῶ μπορούμε νὰ διακρίνουμε μιὰ τάση πολλῶν ἰδιωμάτων τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας νὰ μὴ ἀνέχονται ὀρισμένα συμφωνικά συμπλέγματα, πὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ περισσότερα ἀπὸ δύο σύμφωνα²⁶. Στὴν ἴδια λέξη ἡ τροπὴ τοῦ ἄηχου συριστικοῦ s στὸ ἀντίστοιχο ἠχηρὸ z ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ θ τὸ ἄηχο s εὐρέθηκε στὸ ἄμεσο περιβάλλον τοῦ ἔρρινου m καὶ ἀφομοιώθηκε μὲ αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ στοιχεῖο τῆς ἠχηρότητας. Συνεπῶς, ἡ τάξη λειτουργίας τῶν δύο αὐτῶν νόμων εἶναι σαφῶς καθορισμένη. Γιὰ ἄγνωστη αἰτία τὸ θ ἀποβάλλεται ἀπὸ τὸ μόριο θά σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα. Ἔτσι στὸ ἰδίωμα τῆς Ἰκαρίας ἔχουμε τοὺς τύπους ἄ πάω (= θά πάω), ἄρτω (= θάρθω), στὸ ἰδίωμα τῆς Χίου τί ἄ κάμεις; (= τί θά κάμεις;), ἄ φύω (= θά φύγω), στὸ ἰδίωμα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης ἄ στουμπιχτεῖ (= θά στουμπιχτεῖ), κ.ἄ.

2. Μετατρέπεται σὲ ἄλλους φθόγγους: α) Στὸ φθόγγο χ²⁷, ὅπως χάλασσα (= θάλασσα), ὄρνιχα (= ὄρνιθα), χυμώνω (= θυμώνω) στὰ Κυπριακά καὶ ἰδιαίτερα στὸ ἰδίωμα τῆς Πάφου, θαρῶ (= χαρῶ), χἄ (= θά), χἄρτει (= θάρτει), κ.ἄ., στὰ ἰδιώματα τῆς Δωδεκανήσου.

β) Στὸ φθόγγο t²⁸: Στὸ συμπλέγμα rθ²⁹ τὸ θ μετατρέπεται σὲ t σὲ μερικὰ ἰδιώματα, ὅπως νἄρτω (= νάρθω) στὰ Κυπριακά, ἦρτα (= ἦρθα) στὸ ἰδίωμα Αὐλωναρίου, Μάρτα (= Μάρθα), παρτένα (= παρθένα), ὄρτογραφία (= ὄρθογραφία) στὰ ἰδιώματα τῆς Δωδεκανήσου, ὄρθος (= ὄρθός), νάρθηκας (= νάρθηκας) στὸ ἰδίωμα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, κ.ἄ. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: θ → t/r—.

Τὸ θ μεταβάλλεται σὲ t ὄχι μόνο μετὰ τὸ r, ἀλλὰ καὶ κατόπιν ἄλλων συμφώνων. Συγκεκριμένα, σ' ὅλα σχεδὸν τὰ νεοελληνικά ἰδιώματα τὸ θ μετατρέπεται σὲ t μετὰ τὸ f, ὅπως φτηνός, φτάνω, ἄφταστος, λεύφτερος, (ἐ)γράφτηκα, ἀλείφτηκα, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ

25. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 1, σ. 163, MNE, 2, σσ. 419 - 421.

26. Στὰ βορειοδυτικά ἰδιώματα εὐρίσκουμε ποικίλα, δυσκολοπρόφερα πολλές φορές, συμφωνικά συμπλέγματα, πὺ δημιουργοῦνται μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων φωνηέντων i καὶ u.

27. Στὸ ἰδίωμα Καλαβρῶτων εὐρίσκουμε τὸν τύπο χλίβουμαι (=θλίβουμαι). Ὁ τύπος αὐτὸς παρατηρεῖται καὶ σὲ ἄλλα ἰδιώματα.

28. Γενικά, τὸ θ μετατρέπεται σὲ t κατόπιν τῶν δασέων, τοῦ r καὶ τοῦ s.

29. Βλέπε Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 2, σ. 431.

ὡς ἐξῆς : $\theta \rightarrow t/f$ —. Ἐπίσης, τὸ θ μετατρέπεται σὲ t κατόπιν τοῦ x ³⁰, ὅπως **ῶχτη**, **χτές**, **ἐχτρός**, **ἀνοίχτηκα**, **(ἐ)πετάχτηκα**, **(ἐ)τυλίχτηκα**, **(ἐ)στριμώχτηκα**, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\theta \rightarrow t/x$ —. Τὸ αὐτὸ φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ κατόπιν τοῦ s ³¹, ὅπως **ἀστενής**, **αἰστάνομαι**, **μιστός**, **(ἐ)πειστήκαμε**, **(ἐ)κολάστηκα**, **(ἐ)κλειστήκαμε**, **θὰ χρειαστεῖ**, **(ἐ)σιστήκαμε**, κ.ἄ. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\theta \rightarrow t/s$ —. Οἱ παραπάνω νόμοι τῆς τροπῆς τοῦ θ σὲ t ἀποτελοῦν περιπτώσεις ἑνὸς γενικοτέρου νόμου, πὺ μὲ ὀρισμένους περιορισμούς μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\theta \rightarrow t/C$ —.

γ) Στὸ φθόγγο f σὲ ὀρισμένες λέξεις, ὅπως **ἀρσενοφηλυκιά** (=ἀρσενοθηλυκιά) στὸ ἰδίωμα τῆς Χίου, **φηλυκὸ** (=θηλυκὸ), **φυλάτσι** (=θυλάκι)³² στὸ ἰδίωμα τῆς Κέας, **φύλακας** (=θύλακας) στὰ νοτιοανατολικά ἰδιώματα, **Φήβα** (=Θήβα)³³, **φηκάρι** (=θηκάρι)³⁴ σὲ μεγάλο ἀριθμὸ νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων, κ.ἄ.³⁵

V. Πάθη τοῦ φθόγγου p ³⁶. Ὁ ἄηχος χειλικὸς κλειστὸς αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές : Τρέπεται σὲ ἄλλους φθόγγους : α) Στὸν ἀντίστοιχο ἠχηρὸ φθόγγο b , ὅταν εὑρεθεῖ πρὸ τοῦ ἠχηροῦ συμφῶνου δ , ὅπως **ἄβδάου** (=ἀπηδάω) στὸ ἰδίωμα τῆς Καρδίτσας. Στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ παράδειγμα, γιὰ νὰ εὑρεθεῖ τὸ p ἀμέσως πρὸ τοῦ δ πρέπει πρῶτα νὰ ἀποβληθεῖ ὁ ἄτονος φθόγγος i . Συνεπῶς, ἡ ἀποβολὴ τοῦ i πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ προηγεῖται τοῦ νόμου τῆς τροπῆς τοῦ p σὲ b . Ἡ τροπὴ τοῦ p σὲ b μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $p \rightarrow b / -\delta$. Ὁ φθόγγος p τρέπεται σὲ b καὶ ὅταν προηγεῖται αὐτοῦ ἔρρινο εἴτε μέσα στὴ λέξη εἴτε σὲ συνεκφορά. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρατηρεῖται σ' ὄλα τὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, ὅπως **συμβονῶ**, **συμβαίχτης**, **συμβαθῶ**, **τῆm βόρτα**³⁷, **τὸm Βέτρο**, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $p \rightarrow b / [+ \text{ἔρρινο}]$ —.

30. Βλέπε Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 1, σ. 161.

31. Βλέπε Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 2, σ. 431.

32. **Φυλάκι** στὸ ἰδίωμα τῆς Ἰκαρίας.

33. Τὴ λέξη **Φήβα** χρησιμοποιοεῖ καὶ ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης στὰ ἀπομνημονεύματά του.

34. **Φκάρ** στὸ ἰδίωμα τῆς Ἠπείρου καὶ σὲ ἄλλα βορειοδυτικὰ ἰδιώματα, **φεκάρι** στὰ ἰδιώματα τῆς Ρόδου καὶ τοῦ Καστελλορίζου.

35. Πρέπει νὰ σημειωθοῦν ἐδῶ καὶ ὀρισμένες ἄλλες μετατροπὲς τοῦ θ , ὅπως **δουγατέρα** (=θυγατέρα) σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, **σιδς** (=θεὸς) στὰ ἰδιώματα τῆς Κῶ, κ.ἄ.

36. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 1, σσ. 421-422.

37. Πρόκειται γιὰ ἀφομοίωση τοῦ p μὲ τὸ ἔρρινο ὡς πρὸς τὴν ἠχηρότητα. Μὲ τὴ σειρά του, τὸ ἔρρινο n ἀφομοιοῦται μὲ τὸ χειλικὸ σύμφωνο ὡς πρὸς τὴ χειλικότητα καὶ γίνεται nn .

β) Στο φθόγγο **f** πρό του ὀδοντικού **t** σ' ὄλα σχεδὸν τὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, ὅπως **φτωχός**, **βαφτίζω**, **ράφτης**, **ἐφτά**, **φταίω**, **φτερό**, κ.ἄ. Ἡ τροπή αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : **p** → **f** / —**t**. Ὑπάρχουν ὁμως στὴ νέα ἑλληνικὴ λέξεις προερχόμενες ἀπὸ τὴ λόγια γλῶσσα, στίς ὁποῖες διατηρεῖται τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα **pt**. Συγκεκριμένα, φαίνεται ὅτι τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα δὲν ἐπιτρέπει τὴν τροπή τοῦ **p** σὲ **f** σὲ λέξεις, ὅπως **πτῶμα** (* φτῶμα), **λεπτομέρεια** (* λεφτομέρεια), **λεπτολόγος** (* λεφτολόγος), **περίπτερο** (* περιφτερο)³⁸, **πτυχιο** (* φτυχίο), **προληπτικός** (* προληφτικός), **ἀλεξίπτωτο** (* ἀλεξίφτωτο), **πταισματοδικεῖο** (* φταισματοδικεῖο), κ.ἄ.³⁹.

VI. Πάθη τοῦ φθόγγου v⁴⁰. Ὁ ἠχηρὸς ἐξακολουθητικὸς χειλικὸς αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τίς ἐξῆς μεταβολές :

1. **Ἀποβάλλεται** :⁴¹ α) Ὅταν εὐρίσκεται μεταξύ φωνηέντων.⁴² Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι σύνηθες στὰ νοτιοανατολικά ἰδιώματα, στὰ ὁποῖα συναντοῦμε τύπους, ὅπως **σαούρα** (= σαβούρα), **βλάη** (= βλάβη), **ἄρραώνα** (= ἄρραβώνα), **καάλλα** (= καβάλλα), **πατσαούρα** (= πατσαβούρα), **Φλεάρης** (= Φλεβάρης), **βουός** (= βουβός), **κουαλῶ** (= κουβαλῶ), **καραοτσύρης** (= карабоκύρης), κ.ἄ. Ἐπίσης στὰ Κυπριακὰ ἔχουμε τύπους, ὅπως **κάουρας** (= κάβουρας), **στραός** (= στραβός), **φοοῦμαι** (= φοβοῦμαι), κ.ἄ.⁴³ Ὁ νόμος αὐτὸς τῆς ἀποβολῆς τοῦ **v** μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : **v** → ∅ / **V - V**.

β) Ὅταν εὐρίσκεται μεταξύ συμφώνων, ὅπως **κάρβουνα** → **κάρβνα**

38. Στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων οὐσιαστικῶν, ὅπως τὸ παραπάνω, μπορεῖ νὰ προσθεσεῖ κανεῖς προαιρετικὰ τὸ ἔρρινο **v**.

39. Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἐδῶ καὶ μερικὲς ἄλλες σποραδικὲς μετατροπὲς τοῦ φθόγγου **p**, ὅπως **γέμπω** (=πέμπω) στὸ ἰδιῶμα τοῦ Καστελλορίζου, **χαρταλαμίδι** (=παραθαλαμίδι) στὸ ἰδιῶμα τῆς Κῶ, **ἀοπάνω** (=ἀποπάνω) στὰ ἰδιώματα τῶν Καλαβρύτων καὶ τῆς κεντρικῆς Κρήτης, κ. ἄ.

40. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 2, σσ. 417, 421.

41. Γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τῆς Κρήτης, ὁ Γ. Πάγκαλος γράφει τὰ ἐξῆς : «Τὸ **β** ἀποβάλλεται ἐντὸς λέξεως μεταξύ δύο φωνηέντων σπανιώτατα 1) εἰς τὴν λ. **διάβολος** καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς παράγωγα : **διάολος**, **διαορίζομαι**, **διαολιά**, **διαόλιο**, ***δαβούλι** (τουρκ. **danul**) → **δαούλι**, *Περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, τόμος πρῶτος, ἐν Ἀθήναις, 1955, σ. 192. Στὴ σελίδα 193 σημειώνει τὰ ἐξῆς : «Τὸ **β** ἀποβάλλεται εἰς τὴν λέξιν **φορβάδα** → **φοράδα** ... κατ' ἀνομοίωσιν πρὸς τὸ ἕτερον χειλικὸν **φ**».

42. Ὁ Ἄν. Καραναστάσης στὸ ἔργο του, *Ἡ Φωνητικὴ τῶν Ἰδιωμάτων τῆς Νήσου Κῶ*, σ. 51, γράφει ὅτι «δὲν ἀποβάλλεται τὸ **b** ὅταν ἀκολουθῆται ὑπὸ **i** (**μολυβιοῦ**, **καρβιοῦ**) καὶ ὅταν προηγῆται τούτου ρηματικὴ αὐξησης : **βάλλω - ἦβαλα**, **βαρύνω - ἐβάρυνα**, **βιδώνω - ἐβίδωσα**». Στὴν περίπτωσι τῶν τύπων **μολυβιοῦ** καὶ **καρβιοῦ** μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ **v** δὲν εὐρίσκεται μεταξύ φωνηέντων, διότι τὸ **i** ἔχει γίνεαι πλέον ἡμίφωνος φθόγγος.

→ **κάρνα** στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου, διότι τὸ δημιουργούμενο μετὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ **u** συμφωνικὸ σύμπλεγμα **-rɯn-** εἶναι δυσκολοπρόφερτο. Ὁ σχετικὸς νόμος μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **v** → ∅ / C - C.

γ) Ὃταν εὐρίσκεται πρὸ τοῦ ἔρρινου **m**. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ παρατηρεῖται σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, ὅπως **θάμα** (= θαῦμα), **θαμάζω** (= θαυμάζω), **κάμα** (= καῦμα), κ.ἄ. Ὁ σχετικὸς νόμος μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **v** → ∅ / - **m**⁴⁴.

2. **Μετατρέπεται σὲ ἄλλους φθόγγους**: α) Στὸ φθόγγο **f**, ὅπως **φτσι** (= βουτσι) στὸ ἰδιώμα τῆς Βεροίας, **φκέντρα** (= βουκέντρα)⁴⁵ στὸ ἰδιώμα τῆς Ἠπειροῦ, θὰ **φουφθῶ** (= θὰ φοβηθῶ) στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Θράκης, **ἀνέφκα** (= ἀνέβηκα) στὸ ἰδιώμα τῆς Κέας, κ.ἄ. Στὰ παραπάνω παραδείγματα τὸ **v** ἔγινε **f** ὅταν, μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων φωνηέντων **i** καὶ **u**, εὐρέθηκε στὸ ἄμεσο περιβάλλον ἀήχου συμφῶνου. Συνεπῶς, ἡ σειρὰ λειτουργίας τῶν σχετικῶν φωνολογικῶν νόμων εἶναι σαφῶς καθορισμένη. Μὲ βάση τὰ παραπάνω παραδείγματα, ὁ νόμος τῆς τροπῆς τοῦ

v σὲ **f** μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **v** → **f** / - $\begin{Bmatrix} t \\ k \\ \theta \end{Bmatrix}$.

β) Στὸ χθόγγο **δ**, ὅπως **δαφτίζω** (= βάφτιζω), **δάφτιση** (= βάφτιση) στὰ ἰδιώματα Ρόδου, Σύμης, Καστελλορίζου, Κῶ καὶ Χάλκης Δωδεκανήσου, **διουλί** (= βιολί) στὸ ἰδιώμα τῆς Χαλκιδικῆς, **δεβλίο** (= βιβλίο), **δῆμα** (= βῆμα) στὸ ἰδιώμα τῆς Κῶ, κ.ἄ.

γ) Στὸ φθόγγο **γ**⁴⁶, ὅπως **περιγόλιν** (= περιβόλι) στὸ ἰδιώμα τῆς Ἰκαρίας, **σούγλα** (= σούβλα), **σουγλῶ** καὶ **σουγλιζω** (= σουβλῶ καὶ σουβλιζω) σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, **γαφτίζω** (= βαφτίζω) στὸ ἰδιώμα τῶν Κιμωλίων, **ξεπρογοδίζω** (= ξεπροβοδίζω) στὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπειροῦ, **φλέγα** (= φλέβα) στὸ ἰδιώμα τῆς Κύμης, κ.ἄ.⁴⁷

43. **Προατίνα** (= προβατίνα), **φοοῦμαι** (= φοβοῦμαι) στὸ ἰδιώμα τῆς Ἰκαρίας, **βουάλι** (= βουβάλι), **κουάρι** (= κουβάρι) στὸ ἰδιώμα τῆς Χίου, **διααίνω** (= διαβαίνω) στὸ ἰδιώμα τῆς Κέας, **φλείτικος** (= φλεβίτικος) στὸ ἰδιώμα τῶν Κιμωλίων, κ.ἄ. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ συμβαίνει σὲ μερικά ἰδιώματα καὶ σὲ συνεκφορά, ὅπως **τὰ ὄδια** (= τὰ βόδια), **τὰ ουάλια** (= τὰ βουβάλια), κ.ἄ., στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Θράκης.

44. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐδῶ ὅτι τὸ **v** ἀποβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς λέξης **βλέπω** σὲ πολλὰ ἰδιώματα, ὅπως **λέπου** στὸ ἰδιώμα τῆς Κύμης, κ.ἄ.

45. **Φκέντρι** στὸ ἰδιώμα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης.

46. Σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα συναντοῦμε τοὺς τύπους **γλέπω**, **γλέφαρο**, **θαγμάζω** ἀντὶ τῶν **βλέπω**, **βλέφαρο**, **θαυμάζω**.

47. Στὶς μεταβολὲς τοῦ **v** πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὴν τροπὴ τοῦ σὲ **p** σὲ ὀρισμένες λέξεις, ὅπως **παμπάτσι** (= βαμβάκι) στὰ ἰδιώματα Κύπρου, Καρπάθου, Καστελλορίζου, **παπόρι** (= βαπόρι) σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, κ.ἄ.

VII. Πάθη τοῦ φθόγγου **f**⁴⁸. Ὁ ἄηχος ἐξακολουθητικός χειλικὸς αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές: Τρέπεται στοὺς ἐξῆς φθόγγους: α) Στὸ φθόγγο **t**, ὅπως **βλαστημῶ** (= βλασφημῶ) σὲ πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα. β) Στὸ φθόγγο **p** πρὸ τοῦ ἀήχου συριστικοῦ **s**⁴⁹, ὅπως **(ἐ)κλάδεψα** (= ἐκλάδευσα), **ἐκλαψα** (= ἐκλαυσα), **(ἐ)μαγείρεψα** (= ἐμαγείρευσα), **(ἐ)πίστεψα** (= ἐπίστευσα), κ.ἄ., σὲ πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **f** → **p** / **-s**. γ) Στὸ φθόγγο **v**, ὅπως **βλόμος** (= φλόμος) στὰ ἰδιώματα τῆς Δωδεκανήσου, **ἀλαβρός** (= ἀλαφρός) στὰ Κυπριακὰ, **βδόκαστρον** (= φιδόκαστρο) στὸ ἰδιώμα τῆς Χαλκιδικῆς, κ.ἄ. Στὸ τελευταῖο παράδειγμα τὸ **f** ἔγινε **v** ὅταν, μετὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου φωνέντος **i**, εὐρέθηκε ἀμέσως πρὸ τοῦ ἠχηροῦ **δ**. Συνεπῶς, σαφῆς εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ σειρὰ λειτουργίας τῶν δύο αὐτῶν νόμων, ἥτοι προηγεῖται ἡ ἀποβολὴ τοῦ **i** καὶ ἀκολουθεῖ ἡ τροπὴ τοῦ **f** σὲ **v**. δ) Στὸ φθόγγο **θ**, ὡς **θανατικός** (= φανατικός) σὲ πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα. Ἡ τροπὴ αὐτὴ γίνεται προφανῶς κατὰ παρετυμολογία πρὸς τὸ **θάνατος**.

VIII. Πάθη τοῦ φθόγγου **k**⁵⁰. Ὁ ἄηχος ὑπερωικός κλειστός αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές:

1. Ἐ**αποβάλλεται**. Σὲ μερικὰ βορειοδυτικὰ ἰδιώματα ὁ φθόγγος **k** ἀποβάλλεται ὅταν, μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων **i** καὶ **u**, εὐρεθεῖ μεταξὺ συμφώνων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ γλῶσσα ἀπαλλάσσεται ἀπὸ δυσεκφώνητα συμφωνικὰ συμπλέγματα, ὅπως **κοσκινίζω** → **κουσκνίζου** → **κουσνίζου**, **κόσκινο** → **κόσκνου** → **κόσνου**, **κοπρόσκυλος** → **κουπρόσκλους** → **κουπρόσλους** στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **k** → ∅ / **C** - **C**.

2. **Τρέπεται σὲ ἄλλους φθόγγους**: α) Στὸ φθόγγο **g**, ὅταν εὐρεθεῖ πρὸ τῶν ἠχηρῶν συμφώνων **b**, **d**, **v**, **δ**, **z**, ὅπως **κουβάς** → **κβάς** → **gbάς**⁵¹, **κουβέλι** → **κβέλι** → **gbέλι**, **κουδούνι** → **κδούν** → **gδούν**⁵², **τσάκιζαν** → **τσάκζαν** → **τσάgzαν** στὸ ἰδιώμα τῆς Καρδίτσας, **κουβάρος** → **κβάρους** → **gbάρους**, **κουδῶ** → **κδῶ** → **gdῶ** στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου, κ.ἄ. Τὸ **k** εὐρίσκεται ἀμέσως πρὸ τῶν ἠχηρῶν αὐτῶν συμφώνων στὰ βορειοδυτικὰ κυρίως ἰδιώματα μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων φωνέντων **i** καὶ **u**. Συνεπῶς, ἡ σειρὰ λειτουργίας τῶν σχετικῶν φωνολογικῶν νόμων εἶναι σαφῶς καθορισμένη, ἥτοι πρῶτα λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων αὐτῶν φωνέντων καὶ ἀκολουθεῖ ὁ νόμος τῆς

48. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 1, σσ. 161, 163, MNE, 2, σσ. 421-422.

49. Τὸ ἐπίθετον **ἀστηρὸς** δὲν γίνεται ***ἀρστηρὸς**. Στὴν ἐπαρχία Καλαβρύτων τὸ ἔχω ἀκούσει **ἀστηρός**, χωρὶς δηλ. τὸ **f**.

50. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 1, σ. 161, MNE, 2, σ. 434.

51. Ἄλλὰ **κβάς** στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου.

τροπῆς τοῦ **k** σὲ **g**. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς νόμος μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $k \rightarrow g / - \{b, d, v, \delta, z\}$.

β) Στὸ φθόγγο **ç**, δηλ. παθαίνει τσιτακισμὸ σὲ ὀρισμένα νεοελληνικά ιδιώματα, ὅταν εὑρίσκεται πρὸ τῶν ἐμπροσθίων φωνηέντων **i** καὶ **e**, ὅπως **κότσινος** (= κόκκινος), **φάνητσε** (= φάνηκε) στὰ Κρητικά, **κοραταίνα** (= κορακίνα), **τσερι** (= κερί) στὸ ιδίωμα τῆς Κῶ, **τσελαδῶ** (= κελαδῶ), **τσυδῶνι** (= κυδῶνι), **Τσύπρος** (= Κύπρος), **τσοινωνῶ** (= κοινωνῶ) στὸ ιδίωμα τοῦ Καστελλορίζου, **ἀστροπελέτσι** (= ἀστροπελέκι), **κουτσιά** (= κουκιά), **τσεφάλιν** (= κεφάλι) στὰ Κυπριακά, **τσαί** (= καί), **τσαίρος** (= καιρὸς) στὸ ιδίωμα τῆς Χίου, **τσοιτάζου** (= κοιτάζω), **τσιρός** (= καιρός), **στούβου** (= σκύβω), **στούλους** (= σκύλος) στὸ ιδίωμα τῆς δυτικῆς Λέσβου, **τσῆπος** (= κῆπος), **Τσουριατσῆ** (= Κυριακή), **διτσεόρος** (= δικηγόρος) στὸ ιδίωμα τῆς Κέας, κ.ἄ. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $k \rightarrow \check{c} / - \left\{ \begin{matrix} i \\ e \end{matrix} \right\}$.

γ) Στὸ φθόγγο **x**, ὅταν εὑρίσκεται πρὸ τοῦ ὀδοντικοῦ **t** σ' ὅλα σχεδὸν τὰ νεοελληνικά ιδιώματα, ὅπως **χτένι**, **χτίζω**, **ὀχτώ**, **χτῆμα**, **ἀνοιχτός**, **δαχτυλίδι**, **νύχτα**, **χτύπημα**, **χτυπῶ**, **ταχτικός**, **πηχτός**, **χτήριο**, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $k \rightarrow x / - t$ ⁵³.

δ) Στὸ φθόγγο **k'**. Σ' ὅλα σχεδὸν τὰ νεοελληνικά ιδιώματα ὁ ὑπερωικός φθόγγος **k'** γίνεται οὐρανικός **k'**, ὅταν εὑρίσκεται πρὸ τῶν ἐμπροσθίων φωνηέντων **i** καὶ **e**, ὅπως **παιδάκ'ι**, **κ'οιμᾶται**, **κ'εράκ'ι**, **κ'αιρός**, κ.ἄ. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $k \rightarrow k' / - \left\{ \begin{matrix} i \\ e \end{matrix} \right\}$.⁵⁴

IX. Πάθη τοῦ φθόγγου **γ**⁵⁵. Ὁ ἡχηρὸς ἐξακολουθητικὸς ὑπερωικός αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές :

1. Ἐποβάλλεται : α) Ὄταν εὑρίσκεται μεταξὺ φωνηέντων, ὅπως **βαένι** (= βαγένι)⁵⁶, **ἀπουλουήθχι** (= ἀπολογήθηκε) στὸ ιδίωμα τῆς Καρδίτσας⁵⁷, **ἀννοίω** (= ἀνοίγω), **πηαίνω** (= πηγαίνω) στὸ ιδίωμα τῆς Ἰκα-

52. Ἄλλὰ **κδὸν** στὸ ιδίωμα τῆς δυτικῆς Λέσβου.

53. Στὴ λέξη **κοχλάζω** (= κοχλάζω) ἔχουμε ἀφομοίωση τοῦ **k** πρὸς τὸ **x** τῆς ἐπομένης συλλαβῆς.

54. Σημειώνουμε ἀπλῶς ἐδῶ ὀρισμένες ἄλλες σποραδικές μεταβολές τοῦ φθόγγου **k**, ὅπως **γριτσέλλι** (= κρικέλλι) στὸ ιδίωμα τῆς Κέας, **ἐγδότης** (= ἐκδότης) στὸ ιδίωμα τῆς Χίου, **μαλαγὸ** (= μαλακὸ) στὸ ιδίωμα τῆς Κύμης, κ.ἄ.

55. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 2, σσ. 345, 417, 421, 423.

56. Ὅχι ὅμως πάντοτε, γιατί ἔχουμε τύπους, ὅπως **ἀγέλη**, **παγούρι**, **τηγάνι**, **σαγόνι**, **πῆγα**, κ.ἄ.

57. Τὸ **γ** γίνεται **j** πρὸ τῶν ἐμπροσθίων φωνηέντων **i** καὶ **e**.

ρίας, **λίο** (=λίγο) στο ιδίωμα της Χίου, **διαταή** (=διαταγή), **ρολόϊ** (=ρολόγι), **ἀγώϊ** (=ἀγώγι), **μοιρολόϊ** (=μοιρολόγι) στα ιδιώματα της Πελοποννήσου και της Ἡπείρου, **τριυρίζω** (=τριγυρίζω) στα Κυπριακά, **ἀαπῶ** (=ἀγαπῶ), **σίουρος** (=σίγουρος), **τηάνι** (=τηγάνι), **τραούδια** (=τραγούδια), **τσιάρο** (=τσιγάρο), **χαμοελῶ** (=χαμογελῶ), **καλόερος** (=καλόγερος), **ἀστράαλος** (=ἀστράγαλος), **ἄλοο** (=ἄλογο), **σιανᾶ** (=σιγανᾶ) στα ιδιώματα της Δωδεκανήσου, **ἀελάδα** (=ἀγελάδα), **ἀρμέω** (=ἀρμέγω), **ξομολοῦμαι** (=ξομολογοῦμαι), **πέλαος** (=πέλαγος), **φαούρα** (=φαγούρα), **γλήγορα** (=γλήγορα) στο ιδίωμα της Κέας, **λεάμενος** (=λεγάμενος), **μπουάδα** (=μπουγάδα), **λόος** (=λόγος), **μεάλος** (=μεγάλου), **ἀχόρταος** (=ἀχόρταγος) στο ιδίωμα τῶν Κίμωνιων, κ.ἄ. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\gamma \rightarrow \emptyset / \mathbf{V} - \mathbf{V}$.

β) Ὄταν εὐρίσκεται πρὸ τοῦ ἔρρινου **m** σὲ πολλὰ νεοελληνικά ιδιώματα, ὅπως **πράμα** (=πράγμα), **πνιμένος** (=πνιγμένος), **φυλαμένος** (=φυλαγμένος), **βρεμένος** (=βρεγμένος), κ.ἄ. Ἡ ἀποβολὴ τοῦ γ πρὸ τοῦ ἔρρινου **m** μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\gamma \rightarrow \emptyset / - \mathbf{m}$.

γ) Ὄταν εὐρίσκεται μεταξὺ συμφώνων, ὅπως **ζεῦλες** (=ζεῦγλες), κ.ἄ. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ ἀποβολὴ τοῦ γ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\gamma \rightarrow \emptyset / \mathbf{C} - \mathbf{C}$.

2. **Τρέπεται στοὺς ἐξῆς φθόγγους** : α) Στὸν ἡμίφωνο φθόγγο **j**, ὅταν εὐρίσκεται πρὸ τῶν ἐμπροσθίων φωνηέντων **i** καὶ **e**. Αὐτὸ συμβαίνει σ' ὅλα τὰ νεοελληνικά ιδιώματα, ὅπως **jeμίζω**, **rajίζω**, **χαμοjeλῶ**, **zujίζω**, **μαjeιρεύω**, **λυjeρη**, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς : $\gamma \rightarrow \mathbf{j} / - \left\{ \begin{array}{l} \mathbf{i} \\ \mathbf{e} \end{array} \right\}$.

β) Στὸ φθόγγο **v**, ὅπως **βούβα** (=γούβα)⁵⁸, **βουλιᾶ** (=γουλιᾶ), **ἐβῶ** (=ἐγῶ), **κατηβορῶ** (=κατηγορῶ) στα ιδιώματα τῆς Δωδεκανήσου, **βοράζω** (=ἀγοράζω) στα Κυπριακά, **τραβουδῶ** (=τραγουδῶ), **καλιβώνω** (=καλιγώνω) στο ιδίωμα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, κ.ἄ.

γ) Στὸ φθόγγο **k**, ὅπως **ἐρκάτης** (=ἐργάτης), **ὄρκη** (=ὄργη), **ἀρκυρὸς** (=ἀργυρὸς), **ζευκάριν** (=ζευγάρι) στα Κυπριακά, **πύρκος** (=πύργος), **κάττα** (=γάτα) σὲ πολλὰ νοτιοανατολικά ιδιώματα, κ.ἄ.

δ) Στὸ φθόγγο **x**, ὅπως **χνώμη** (=γνώμη) στα Κυπριακά⁵⁹.

X. **Πάθη τοῦ φθόγγου x**⁶⁰ : Ὁ ἄηχος ἐξακολουθητικὸς ὑπερωικὸς αὐτὸς φθόγγος παθαίνει τὶς ἐξῆς μεταβολές :

58. Βούα στὴ Ρόδο καὶ στὴ Νίσυρο.

59. Ἡ ἀνάπτυξη ἀφώνων συμφώνων σὲ ὀρισμένες θέσεις τῶν λέξεων ἢ σὲ ὀρισμένα φωνητικά περιβάλλοντα δὲν ἀπασχολεῖ τὴ μελέτη αὐτή.

60. Βλέπε καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, MNE, 1, σ. 163, MNE, 2, σσ. 410, 422.

1. Ἀποβάλλεται⁶¹, ὅταν εὐρίσκεται συνήθως μεταξύ φωνηέντων, ὅπως **μαναὰ** (= μοναχά), **ξέασα** (= ξέχασα). τὰ **οὐράφια** (= τὰ χωράφια) στὸ ἰδίωμα τῆς δυτικῆς Θράκης, **προσέω** (= προσέχω), **κατέω** (= κατέχω), **ξει** (= ἔχει) στὸ ἰδίωμα τῆς Κέας, κ.ἄ. Ἡ ἀποβολὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **x** → ∅ / **V - V**.

2. **Τρέπεται σὲ ἄλλους φθόγγους**: α) Στὸ φθόγγο **k**, ὅταν εὐρίσκεται μετὰ τὸ συριστικὸ **s**, ὅπως **ἄσκημος**, **πασκίζω**, **σκίζω**, **σπιστός**, **σκοινί**, **πασκαλιά**, **σκολειό**, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ, ποὺ συμβαίνει σ' ὅλα τὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **x** → **k** / **s**-. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γραφόμενα ἀπὸ τὸν Γ. Ν. Χατζιδάκι πάνω στὸ θέμα αὐτὸ⁶²: «Τὸ **σ + θ**, **σ + x** ἐντὸς μὲν καὶ ἐν ἀρχῇ λέξεως προφέρονται ὡς **στ**, **σκ**, μεταξύ δὲ λέξεων ὡς **σ + θ**, **σ + x**, πρβλ. **ἀστενῆς**, **ἐντροπιᾶστηκε**, **ἐπιάστηκε**, **σκάζω**, **σκαρί**, **ἔσκισα**, **σκολάζω**, **πασκαλιά**, κλπ., ἦτοι ἐν τῇ συνάψει τοῦ συριστικοῦ **σ** μετὰ τῶν ἐντὸς καὶ ἐν ἀρχῇ λέξεως δασέων **θ**, **x**, ἐγένετο ἀνομοίωσις, ὥστε τὸ πνεῦμα τῶν δασέων ἕνεκα τοῦ προηγουμένου πνεύματος τοῦ ἐν τῷ **σ** ἐσιγήθη καὶ δὴ ἀντὶ **σx**, **σθ** ἐξεφωνήθη ἀπλῶς **σκ**, **στ**. (Καὶ ὅπου τὸ **σ** ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ **x** κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μετ' ἐκπτώσιν τοῦ φωνήεντος τοῦ μεταξύ αὐτῶν, ἐτράπη τοῦλάχιστον ἐνιαχοῦ, εἰς **σκ** πρβλ. τὸ ἐν Κρήτῃ σύνθηδες **σκαίνομαι** ἀντὶ **σ(ι)χαίνομαι** καὶ τοῦτο ἀντὶ **σικχαίνομαι**. λέγεται δ' ὅμως ἐν Ἀθήναις ἔτι **σχωρᾶτέ μου**, πάντως διότι ἡ σίγησις τοῦ **υ** θὰ ἔγινεν εἰς χρόνους κατὰ πολλὰ νεωτέρους). Καὶ ταῦτα μὲν ἐν λέξει, μεταξύ δὲ λέξεων λέγεται πάντοτε **τῆς θειᾶς μου**, **τοὺς θειοὺς μου**, **πῶς θέλεις**; **πῶς θὰ τὸ κάμω**; **πῶς χωρίζεις ἔτσι**; **τῆς χώρας**, **τῆς χήρας**, **τῆς χριστιανῆς** κ.τ.λ.). Σὲ ὀρισμένα ἰδιώματα τὸ **x** τρέπεται σὲ **k** στὸ σύμπλεγμα **rk**, ὅπως **ἔρκομαι** (= ἔρχομαι) στὸ ἰδίωμα τῆς Ἰκαρίας, **ἀρκεύκω** (= ἀρχίζω) στὰ Κυπριακά, **ἄρκοντας** (= ἄρχοντας) στὸ ἰδίωμα τῶν Σαραντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, **ἀρκή** (= ἀρχή), **ἀρκίζω** (= ἀρχίζω) στὸ ἰδίωμα τῆς Κῶ, κ.ἄ. Ἡ τροπὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **x** → **k** / **r**-. Ἐπίσης τὸ **x** τρέπεται σὲ **k** μετὰ τὸ **f** σὲ πολλὰ νεοελληνικά ἰδιώματα, ὅπως **εὐκέλαιο** (= εὐχέλαιο), **εὐκῆ** (= εὐχή), **καυκιέμαι** (= καυχίεμαι), κ.ἄ. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἀλλαγὴ μπορεῖ νὰ γραφεῖ ὡς ἐξῆς: **x** → **k** / **f** -⁶³.

β) Στὸ φθόγγο **f**, ὅπως **φουριό** (= χωριό), **φουράφ** (= χωράφι), **φουρίς** (= χωρίς), **σταναφουρέθκα** (= στενοχωρήθηκα) στὸ ἰδίωμα τῆς

61. Στὸ ἰδίωμα Φουρτζῆ Πυλίας ἔχουμε τὸν τύπο **δραμῆς** (= δραχμές).

62. *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τόμος Α', ἐν Ἀθήναις, 1934, σ. 60.

63. Τῇ μελέτῃ αὐτῇ δὲν ἀπασχόλησε ἡ διατύπωση γενικῶν νόμων.

δυτικής Θράκης· **χρουσοφός** (= χρυσοχόος) στο ιδίωμα της Κῶ, κ.ἄ.⁶⁴.

XI. Ἑρμηνεία ὀρισμένων γλωσσικῶν διαφορῶν στὰ νεοελληνικά ιδιώματα. Στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης αὐτῆς δώσαμε περιληπτικά τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο τῆς γενετικῆς γραμματικῆς, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὴ βάση γιὰ ἑρμηνεία ὀρισμένων τουλάχιστο γλωσσικῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ιδιωμάτων μιᾶς ὁποιασδήποτε γλώσσας. Ἄς ἔλθουμε τώρα νὰ δοῦμε πῶς εἶναι δυνατό νὰ εφαρμοστοῦν οἱ ἀρχές τῆς θεωρίας αὐτῆς, προκειμένου νὰ ἐρμηνευτοῦν ὀρισμένες γλωσσικὲς διαφορὲς στὰ νεοελληνικά ιδιώματα. Γιὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὰ ὄρια καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ, θὰ περιοριστοῦμε ἀναγκαστικά στὴν ἐξέταση ὀλίγων μόνο ἀντιπροσωπευτικῶν παραδειγμάτων ἀπὸ ὀρισμένα ιδιώματα :

Ἰδιώματα τῆς Δωδεκανήσου

Ἵποκειμένη δομὴ :	adidero	kuvalo	alogo
Καθορισμὸς τοῦ τόνου :	adidero	kuvalo	alogo
Ἀποβολὴ τῶν μέσων ἠχηρῶν :	adifero	kualo	aloo

Ἰδιώματα τῆς Πελοποννήσου

Ἵποκειμένη δομὴ :	adidero	kuvalo	alogo
Καθορισμὸς τοῦ τόνου :	adidero	kuvalo	alogo

Ἀπὸ τὴν παραπάνω παραγωγὴ εἶναι ὀφθαλμοφανὲς ὅτι ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τῶν μέσων ἠχηρῶν συμφῶνων, ὅταν αὐτὰ εὐρίσκονται μεταξὺ φωνηέντων, ποὺ λειτουργεῖ στὰ ιδιώματα τῆς Δωδεκανήσου, δὲν ὑπάρχει στὰ ιδιώματα τῆς Πελοποννήσου. Ἡ διαφορὰ λοιπὸν μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ιδιωμάτων σὲ παραδείγματα, ὅπως τὰ παραπάνω, ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι τὰ ιδιώματα τῆς Δωδεκανήσου σὲ σύγκριση μὲ τὰ ιδιώματα τῆς Πελοποννήσου διαθέτουν ἓνα ἐπὶ πλέον φωνολογικὸ νόμο. Παρατηρεῖται δηλαδή ὅτι, ἐνῶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ ιδιώματα ἔχουν τὴν αὐτὴ ὑποκειμένη δομὴ, ἢ ὑπαρξὴ ἑνὸς νόμου στὴ μιὰ ὁμάδα τῶν ιδιωμάτων καὶ ἢ ἀνυπαρξία τοῦ νόμου αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμάδα εἶναι ἡ κυρία αἰτία τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ιδιωμάτων αὐτῶν.

Ἄς προσπαθήσουμε τώρα νὰ καθορίσουμε τὴν αἰτία τῆς διαφορᾶς ποὺ παρουσιάζουν τὰ παρακάτω παραδείγματα στὰ ιδιώματα τῆς Καρδίτσας καὶ τῆς δυτικῆς Λέσβου :

64. Ὅφειλουμε ἐδῶ νὰ σημειώσουμε καὶ ὀρισμένες ἄλλες μεταβολές τοῦ **x**, ὅπως ἔσει (= ἔχει) στὸ ιδίωμα τῆς Καλύμνου, **ἀρσινῶ** (= ἀρχινῶ), **σέρι** (= χέρι), **σειλη** (= χεῖλη), **τύση** (= τύχη), **ψυση** (= ψυχὴ), **σαιρετῶ** (= χαιρετῶ) στὸ ιδίωμα τῆς Χίου, **γρόνος** (= χρόνος) στὰ Κυπριακά, κ.ἄ.

Ἰδιώμα τῆς Καρδίτσας

Ἵποκειμένη δομή :	kunas	kuduni	piyadi
Καθορισμὸς τοῦ τόνου :	kunás	kudúni	piyádi
Ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων i καὶ u :	knás	kđún	pyád
Ἀφομοίωση :	gnás	gdún	byád

Ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου

Ἵποκειμένη δομή :	kunas	kuduni	piyadi
Καθορισμὸς τοῦ τόνου :	kunás	kudúni	piyádi
Ἀφομοίωση :	—	—	—
Ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων i καὶ u :	knás	kđún	pyád

Εἶναι φανερὸν ἐδῶ ὅτι ἡ διαφορὰ ποῦ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ιδιωμάτων σὲ παραδείγματα, ὅπως τὰ παραπάνω, ὀφείλεται στὴν ἀντίστροφη τάξη λειτουργίας τῶν νόμων τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων **i** καὶ **u** καὶ τῆς ἀφομοίωσης στὰ ιδιώματα αὐτά. Συγκεκριμένα, στὸ ἰδιώμα τῆς Καρδίτσας μετὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ τόνου λειτουργεῖ πρῶτα ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων **i** καὶ **u** καὶ ἀκολουθεῖ ὁ νόμος τῆς ἀφομοίωσης, ἐνῶ στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου ὁ νόμος τῆς ἀφομοίωσης προηγεῖται τοῦ νόμου τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων φωνηέντων **i** καὶ **u**. Πρέπει νὰ λεχθεῖ ἐδῶ ὅτι, παρ' ὅλον ὅτι ὑπάρχει ὁ νόμος τῆς ἀφομοίωσης στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου, δὲν μπορεῖ νὰ εφαρμοστεῖ στὰ παραπάνω παραδείγματα, διότι δὲν ὑπάρχει τὸ κατάλληλο φωνητικό περιβάλλον. Τὸ περιβάλλον ποῦ χρειάζεται ἡ ἀφομοίωση δημιουργεῖται μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων **i** καὶ **u**. Τότε ὅμως ὁ νόμος τῆς ἀφομοίωσης δὲν λειτουργεῖ, διότι ἐὰν λειτουργοῦσε οἱ τύποι τοῦ ιδιώματος τῆς Λέσβου θὰ συνέπιπταν μὲ τοὺς τύπους τοῦ ιδιώματος τῆς Καρδίτσας καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε καμιὰ μεταξὺ τους διαφορὰ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σειρά τῶν νόμων δὲν δίδεται *a rgiogi*, ἀλλ' εἶναι καρπὸς καὶ ἀπόρροια τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, εὐκόλα συνάγεται ἐδῶ ὅτι ὁ νόμος τῆς ἀφομοίωσης προηγεῖται τοῦ νόμου τῆς ἀποβολῆς στὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Λέσβου. Μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων **i** καὶ **u** δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ πάλιν ὁ νόμος τῆς ἀφομοίωσης, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ φωνολογικοὶ νόμοι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λειτουργοῦν περισσότερες ἀπὸ μιὰ φορὲς μέσα σὲ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ λέξη.

Στὴ μελέτη αὐτὴ προσπαθήσαμε νὰ δώσουμε μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῶν σπουδαιότερων μεταβολῶν, ποῦ παθαίνουν τὰ ἄφωνα σύμφωνα στὰ διάφορα νεοελληνικά ιδιώματα. Τὸ θέμα μας αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐξεταστεῖ ἐξονυχιστικὰ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ. Ἡ ἐρμηνεῖα ποῦ ἐπιχειρήσαμε νὰ δώσουμε γιὰ ὀρισμένες γλωσσικὲς διαφορὲς μεταξὺ τῶν νεοελληνικῶν ιδιωμάτων εἶναι καθαρὰ ἐπιστημονικὴ καὶ βασίζεται

στά τελευταία πορίσματα τῆς γενετικῆς γραμματικῆς. Ἄξιζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ θέμα τῆς γλωσσολογικῆς ἑρμηνείας τῶν γλωσσικῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν ιδιωμάτων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσας ποτὲ δὲν εἶχε ἀπασχολήσει τὴν παραδοσιακὴ γραμματικὴ. Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτὴ κυρίως τὰ νεοελληνικὰ ιδιώματα παρουσιάζονται παρθένα περιοχὴ γιὰ τοὺς γλωσσολόγους. Καταλήγοντας θὰ ἤθελα νὰ τονίσω ὅτι αὐτὸ πὺν χρειάζομεθα σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ εἶναι νὰ μελετήσουμε ἐπιστημονικὰ τὴ γλῶσσα μας καὶ νὰ ἀξιοποιήσουμε τοὺς ὀλίγους εἰδικούς ἐπιστημονες πὺν ἔχουμε, δίνοντάς τους τὴ δυνατότητα ν' ἀνοίξουν μὲ τίς σύγχρονες ἐπιστημονικὲς μεθόδους ἓνα δρόμο μέσα στὴν ἄγνωστη καὶ παρθένα αὐτὴ περιοχὴ.

ΜΙΚΡΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ⁶⁵

α) Ἑλληνικὴ.

- Ἄλεξανδρῆ, Ἀποστόλου, «Τὸ Γλωσσικὸν Ἰδιῶμα τῆς Κύμης καὶ τῶν Περιχώρων», *Ἀρχεῖον Ἐθνολογικῶν Μελετῶν*, Τόμ. Ε' (1958), σσ. 143-178.
- Ἀνδριώτη, Νικολάου, *Ἡ Γλῶσσα τῆς Θράκης*, ἐν Ἀθήναις, 1953.
- Βίου, Στ., *Χιακὰ Γλωσσικά*, Χίος, 1920.
- Βογιατζίδου, Ι. Κ., «Περὶ τῆς Γλώσσης τῶν Κιμωλίων», *Ἀθηνᾶ*, 37 (1925), σσ. 108-160.
- Γιαννοῦτσου, Κωνσταντίνου, «Συμβολὴ εἰς τὴν Γραμματικὴν τοῦ Ζακυνθίου Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος», *Ἀθηνᾶ*, 25 (1913), σσ. 199-205.
- Καραναστάση, Ἄν., *Ἡ Φωνητικὴ τῶν Ἰδιωμάτων τῆς Νήσου Κῶ*, ἐν Ἀθήναις, 1963.
- Κόλια, Ἀγγελικῆς, «Τὸ Γλωσσικὸν Ἰδιῶμα τῆς Νήσου Κέας», *Ἀθηνᾶ*, 45 (1933), σσ. 262-285.
- Κομνηνοῦ, Μιχαήλ, *Τὸ Γλωσσικὸ Ἰδιῶμα τοῦ Καστελλοριζοῦ*, Ἀθῆναι, 1970.
- Λίτσα, Φωτίου, *Συμβολὴ εἰς τὴν Μελέτην τοῦ Τριφυλιακοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος*, ἐν Ἀθήναις, 1968.
- Μάνεση, Σταύρου, *Ἀντικοφωτικὰ Φαινόμενα Βορείων Ἰδιωμάτων* (Ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ *Λεξικογραφικοῦ Δελτίου*, Ἀθῆναι, 1966-67).
- Μενάρδου, Σ., «Φωνητικὴ τῆς Διαλέκτου τῶν Σημερινῶν Κυπρίων», *Ἀθηνᾶ*, 6 (1894), σσ. 145-173.
- Μπόγκα, Εὔαγγ., *Τὰ Γλωσσικὰ Ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου*, 2 τόμ., Ἰωάννινα (τ. Α': 1964, τ. Β': 1966).
- Οἰκονομίδου, Δ., «Περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος Ἀπεράθου - Νάξου», *Ἀθηνᾶ*, 56 (1952), σσ. 215-273.

65. Γιὰ πλήρη βιβλιογραφία στὰ νεοελληνικὰ ιδιώματα, βλέπε Δικεοῦ Vayakakou, «Le Grec Moderne, les Dialectes Néo-Helléniques et le Dictionnaire Historique de la Langue Grecque de l'Académie d'Athènes (Avec une Bibliographie de 2630 titres)», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον*, IB' (1972), σσ. 81-256.

- Παγκάλου, Γεωργίου, *Περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, τόμος πρῶτος, ἐν Ἀθήναις, 1955.
- Παντελίδου Χρ., *Φωνητικὴ τῶν Νεοελληνικῶν Ἰδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας*, ἐν Ἀθήναις, 1929.
- Παπαδοπούλου, Ἀνθ., *Γραμματικὴ τῶν Βορρείων Ἰδιωμάτων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ἐν Ἀθήναις, 1926.
- Σακελλαριάδου, Γεωργίου, «Πάθη τινὰ Φωνηέντων εἰς τὸ Γλωσσικὸν Ἰδιῶμα τῆς τῆς Ἁγίας Ἄννης Εὐβοίας», *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν*, ΙΘ' (1974), σσ. 111-128.
- Σακελλαριάδου, Γεωργίου, «Μετασχηματιστικὴ Περιγραφή Ὁρισμένων Φωνολογικῶν Νόμων τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος τῆς Ρούμελης», *Πατρασσός, ΙΣΤ'* (1974), σσ. 251-268.
- Σακελλαριάδου, Γεωργίου, «Γλωσσολογικὴ Ἑρμηνεῖα Ὁρισμένων Διαλεκτικῶν Διαφορῶν», *Πλάτων*, ΚΗ' (1976), σσ. 106-120.
- Τζαρτζάνου, Ἀχιλλέως, *Περὶ τῆς Συγχρόνου Θεσσαλικῆς Διαλέκτου*, ἐν Ἀθήναις 1909.
- Τριανταφυλλίδη, Μαν., *Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή)*, Ἀθήνα, 1938.
- Τσοπανάκη, Ἀγαπητοῦ, *Τὸ Ἰδιῶμα τῆς Χόλκης (Δωδεκανήσου)*, Ρόδος, 1949.
- Φάβη, Βασιλείου, *Γλωσσικαὶ Ἐπισκέψεις Ἀναφερόμεναι εἰς τὸ Ἰδιῶμα Ἀδλωναρίου καὶ Κομιστρῶν*, ἐν Ἀθήναις, 1911.
- Χασιακοῦ, Γεωργίου, *Γλωσσικὰ Μνημεῖα τῆς Ρούμελης*, Ἀθήνα, 1972.
- Χατζιδάκι, Γ. Ν., *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, 2 τόμοι, ἐν Ἀθήναις (τ. Α' : 1905, τ. Β' : 1907).
- Χατζιδάκι, Γ. Ν., *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τόμος Α', ἐν Ἀθήναις, 1934.
- Ψάλτου, Σταματίου, *Θρησκικὰ ἢ Μελέτη περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος τῆς Πόλεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν*, ἐν Ἀθήναις, 1905.

β) Ξ έ ν η.

- Bach, Emmon, and R. Harms (eds.), *Universals in Linguistic Theory*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1968.
- Becker, Donald, *Generative Phonology and Dialect Study: An Investigation of Three Modern German Dialects*, Ph. D. Dissertation, Texas, 1967.
- Browning, Robert, *Medieval and Modern Greek*, London, 1969.
- Chatzidakis, G. N., *Einleitung in die Neugriechische Grammatik*, Leipzig, 1892.
- Chomsky, Noam, and Morris Halle, *The Sound Pattern of English*, Harper and Row, New York, 1968.
- Dieterich, K., *Sprache und Volksüberlieferungen der Südlichen Sporaden*, Wien, 1908.
- Halle, Morris, «Phonology in Generative Grammar», *Word*, 18, (1962), σσ. 54-72.

52 Γ. Σακελλαριάδη: Πάθη τῶν ἀφώνων συμφώνων στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα

Kazazis, K., «Sunday Greek», στὰ *Papers from the Fourth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*, Chicago, 1968, σσ. 130-140.

Kretschmer, P., *Der Heutige Lesbische Dialekt, Verglichen mit den Übrigen Nordgriechischen Mundarten*, Wien, 1905.

Newton, Brian, «The Phonology of Cypriot Greek», *Lingua*, 18 (1967), σσ. 384-411.

Newton, Brian, *The Generative Interpretation of Dialect: A Study of Modern Greek Phonology*, Cambridge University Press, 1972.

Pernot, H., *Phonétique de Parlers de Chio*, Paris, 1907.

Postal, Paul, *Aspects of Phonological Theory*, Harper and Row, New York, 1968.

Sakellariades, George, Βιβλιοκρισία τοῦ ἔργου τοῦ Brian Newton: *The Generative Interpretation of Dialect: A study of Modern Greek Phonology*, Cambridge University Press, 1972, στὸ Περ. *Language Sciences*, 32 (1974).

Shipp, G. P., «The Phonology of Modern Greek», *Glotta*, 37 (1958), σσ. 233-260.

Vasilou, E., «Towards a Generative Phonology of Daco-Rumanian Dialects», *Journal of Linguistics*, 2 (1966), σσ. 79-98.